

Araştırma Makalesi • Research Article

Karamanlı Kültüründe Geçiş Dönemleri: Düğün

Transition Periods in Karamanli Culture: Wedding

Zafer GEDİKLİ *

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İstanbul/Türkiye. ORCID: 0009-0009-6220-8628

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 21.07.2023

Kabul tarihi: 14.12.2023

Anahtar Kelimeler: Karamanlılar,
Karamanlı Kimliği, Karamanlı Kültürü,
Karamanlı Türkçesi

ÖZET

Her topluluğun kendi kültürüne has özellikleri taşıyan ve doğum, düğün, ölüm olaylarını anlamlandıran geçiş dönemleri mevcuttur. Doğum, düğün ve ölüm insan hayatının en önemli safhalardır. Geçiş dönemleri de toplulukları bir arada tutan unsurların bir arada bulunduğu önemli kademeler olarak topluluğun hafızası rolünü üstlenirler. Geçiş dönemlerinde geçmişten aktarılan inançlar, ritüeller ve pratikler topluluk bilinci ile uygulanır.

Türk Kültür Tarihinin unutulmuş bir parçası olan Karamanlılar, Anadolu coğrafyasının farklı bölgelerinde 1923 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan Mübadele Protokolüne kadar yüzlerce yıl yaşamışlardır. O zamana dek Karamanlıların geçmişten taşıdıkları kültür unsurları geçiş dönemlerinde canlanarak geçmiş ile gelecek arasında köprü kurulmasına ve bu şekilde topluluğun varlığını sürdürmesine katkı sağlamaktaydı.

Karamanlılar üzerine araştırmalar daha çok Karamanlı Türkçesinin dil özellikleri ile edebiyatı üzerinde olup kültürleri konusuna çok değinilememiştir.

Çalışmanın amacı Karamanlı kültürünün Türk Kültürünün bir parçası olduğunu vurgulayarak bu alanda kapsamlı araştırmaların önünün açılmasına yardımcı olmaktır.

Bu yazıda Karamanlıların Anadolu'da iken yaşadıkları düğün geçiş dönemine ait inanış ve uygulamaları kısaca ele alınacaktır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 21.07.2023

Accepted: 14.12.2023

Keywords: Karamans, Karamans
Identity, Karamans Culture

ABSTRACT

Each community has transitional periods that have characteristics specific to their own culture and that give meaning to birth, wedding and death events. Birth, wedding and death are the most important stages of human life. Transition periods also play the role of the memory of the community as important stages where the elements that hold the communities together come together. Beliefs, rituals and practices transferred from the past in transition periods are applied with community awareness.

Karamanlides, a forgotten part of the Turkish Cultural History, lived for hundreds of years in different parts of the Anatolia until the Compulsory Exchange Protocol signed between Turkey and Greece in 1923. Until then, the cultural elements that the Karamanlides carried from the past were revived during the transition periods, contributing to the establishment of a bridge between the past and the future, and thus to the continuation of the community.

* Sorumlu yazar / Corresponding Author.

e-posta: zafergedikli@gmail.com

Atıf: Gedikli, Z. (2023). Karamanlı Kültüründe Geçiş Dönemleri: Düğün, *Journal of Economics and Political Sciences*, 3 (2), 166-170.

Studies on the Karamanlides are mostly on the language features and literature of the Karamanli Turkish language, and the subject of their culture has not been a common research area.

The aim of the study is to help pave the way for comprehensive research in this field by emphasizing that Karamanli culture is a part of Turkish Culture.

In this article, the beliefs and practices of the Karamanlis during the wedding transition period in Anatolia will be briefly discussed.

1. Giriş

Ulus kavramını oluşturan en güçlü unsurlardan birisi dildir. Dil, kendisini kullanan topluma ait kültürün sürekliliğini sağlayan en önemli öğedir. Farklı dilleri konuşan ama aynı dine mensup toplumların hayatları, duyguları, heyecanları ve davranışları birbirlerinden farklı iken aynı dilleri konuşan toplulukların kültürleri benzerlikler gösterir.

Bu çalışmada 1923 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan mübadele protokolüne dayanarak Yunanistan'a gönderilen ve orada zaman içinde asimile oldukları için yok olan Karamanlıların Anadolu'da iken yaşadıkları düğün geçiş, dönemine ait inanış ve uygulamaları kısaca ele alınacaktır.

2. Karamanlılar

2.1. Karamanlı Kimliği

Kapadokya ve Karaman başta olmak üzere Tokat, Karadeniz Ereğli, Bursa, İstanbul, Kütahya, Antalya, Burdur'a kadar uzanan Orta, Kuzey ve Batı Anadolu'nun değişik yöreleri ile Kırım, Suriye ve Doğu Balkanların bazı kesimlerinde dağınık şekilde yaşamış olan Ortodoks Hıristiyanların bir kısmı Türkçe konuşup Yunan alfabesi ile yazmakta, konuştukları dile de Karamanlı Türkçesi denilmekte idi. Bu eski topluluğa buldukları yöreye göre 'Karamanlılar', 'Karamanlı Ortodokslar', 'Karamanlı Rum', 'Zimmiyan-ı Karaman', 'Anadolu Hıristiyanları', 'Anadolu'nun Hıristiyan Ortodoksları', 'Anadolu Rumları' ve 'Türkopoller' gibi farklı isimler verilmişti. Böyle bir isimlendirme ile Karamanlılar hem diğer Ortodokslardan (Rum, Ermeni, Sırp, Arnavut, Bulgar) hem de Türklerden ayrı bir cemaat olarak

düşünülebiliyorlardı.

Kısaca Karamanlıların, Hıristiyan olmaları ile Müslümanlardan, Ortodoks olmaları Katolik ve Protestanlardan, Yunanca bilmemeleri ile Yunanlılardan ayrıldıkları söylenebilir (Balta, 2012: 136).

Büyük çoğunluğu Anadolu'da yaşamış olan Karamanlıların en önemli özelliği Türkçe konuşmaları ve yazı için Yunan alfabesi kullanmalarıydı. 1923 yılında Türkiye ile Yunanistan ile arasında imzalanan nüfus mübadelesine istinaden Yunanca bilmemelerine rağmen Hıristiyan oldukları için Yunanistan'a gönderilen Karamanlılar, bugün tamamen Yunan halkıyla asimile olmuşlardır.

Başkaları tarafından farklı terimlerle adlandırılan Karamanlılar "*Gerçi Rum isek de Rumca bilmez Türkçe söyleriz*" serzenişi ile kendilerini tanımlamışlardır (Balta, 2012: 117).

2.2. Karamanlıların Dili

Karamanlıları Rumca konuşan diğer Ortodoks Hıristiyanlardan ayıran en önemli unsur, Karamanlıların Türkçe konuşmaları ve konuştukları Türkçeyi Yunan alfabesiyle yazmaları idi. Karamanlılar Yunanca dilini yalnız dini ibadetler ve ayinler için kullanıyorlar, ancak halkın büyük bölümü bu dili anlamıyordu. Çoğu kez ayinlerin sonundaki dualar Türkçe yapılarak halkın duaya iştirak etmesi ve anlaması sağlanıyordu.

Karamanlıların konuştukları dil, Osmanlı Türkçesi ağızlarından biri olup Yunanca dilinde *Καραμανλήδικα* olarak tanımlanmaktadır ve doğru adı Karamanlı Türkçesidir. 1923 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan protokole istinaden yapılan mübadeleye kadar Anadolu'da kullanılan bu dil,

mübadillerin yerleştikleri Yunanistan'da ikinci nesile kadar devam etmiş, daha sonra neredeyse tamamen kullanımdan kalkmış olup günümüzde Türk ve Yunan araştırmacılar tarafından izleri sürülmektedir.

2.3. Karamanlıların Kökeni

Karamanlıların kökeni hakkında iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Birinci grup araştırmacılar Karamanlıların Yunan (Helen) asıllı olduğunu iddia ederler ve yaşadıkları yerlerin Rumca konuşan Ortodokslardan uzak kalması sebebiyle ve Selçuklu ile Osmanlı devlet yönetimlerinin baskısıyla Türkçe konuşmaya mecbur kaldıklarını söylerler. Onlara göre Rumlarla etkileşimleri çok azdı; bu sebeple ana dillerini unutmuş olmalı idiler. İkinci grup araştırmacılar ise Karamanlıların Anadolu'ya Selçuklu Devleti kurulmadan önce gelen Türk boylarından olduklarını, o dönemde Anadolu'ya hâkim olan Bizans Devletinin ordusuna paralı asker katıldıklarını, Türkçe konuşmaya devam ettiklerini ama dinlerini değiştirdiklerini düşünürler (Balta, 2012: 104). Etnik kökene bakmadan, din eksenli değerlendirme yapıldığında Osmanlı Devleti sınırları içinde 19. yüzyılda Orta Anadolu Hıristiyan Ortodoks ahalinin önemli bir bölümünün Türkçe konuştuğu söylenebilir.

2.4. Karamanlıların Dini

Karamanlılar Hıristiyan Ortodoks dinine mensuptular. Dolayısıyla din ile alakalı hususlarda İstanbul'da Fener Ortodoks Patrikhanesine tâbi idiler. Tebaasını Müslim ve gayrimüslim olarak ayıran Osmanlı İmparatorluğunda toplumsal bilinç açısından kimliğin tanımında en büyük etken din idi. Devlet yönetimi Hıristiyan dinine mensup olmaları sebebiyle Karamanlıları zaten gayrimüslim olarak değerlendiriyordu.

Karamanlılar günlük hayatın yanı sıra dini ayinlerde de Türkçe'nin kullanılmasında ısrarcıydılar ve Fener Patrikhanesi'nden kendi kiliselerinde görevlendirilecek din adamlarının Türkçe bilmesini ve ayinleri Türkçe yapmasını

zorunlu tutacak kadar güçlü bir konumdaydılar (Anzerlioğlu, 2009: 211).

2.5. Karamanlıların Kültürü

Karamanlıların geniş bir coğrafyada dağınık bir biçimde yaşamış olmaları sebebiyle homojen bir kültüre sahip olmadıkları söylenebilir. Şehirde yaşayan ile ücra bir köyde oturan; Gemlik'te yaşayan ile Konya'da yaşamış olan toplumların farklı gelenek ve hayat tarzları olması doğaldır.

Karamanlı Ortodoksların dil dışında Müslüman Türklerle paylaştıkları pek çok ortak gelenekleri bulunmaktadır. Düğünler, oyunlar, yemekler, büyüğe saygı, aile ilişkileri, yardımlaşma, misafirperverlik, türküler, maniler, yaşanan mekanlar, özel günlerde giydikleri kıyafetleri, geçmişteki kadar olmasa da bugün taşıdıkları soy isimlerindeki öz Türkçe isimler Karamanlı Ortodoksların sahip oldukları sosyokültürel yapının Müslüman Türklere çok farklı olmadığını gösterir niteliktedir (Anzerlioğlu, 2009: 199).

3. Geçiş Dönemleri

Her topluluğun kendi kültürüne has özellikleri taşıyan ve doğum, düğün, ölüm olaylarını anlamlandıran geçiş dönemleri mevcuttur. Doğum, düğün ve ölüm insan hayatının en önemli safhalarıdır (Karakaş, 2021: 363). Geçiş dönemleri de toplulukları bir arada tutan unsurların bir arada bulunduğu önemli kademeler olarak topluluğun hafızası rolünü üstlenirler. Geçiş dönemlerinde geçmişten aktarılan inançlar, ritüeller ve pratikler topluluk bilinci ile uygulanır. Karamanlıların geçmişten taşıdıkları kültür unsurları geçiş dönemlerinde canlanarak geçmiş ile gelecek arasında köprü kurulmasına ve bu şekilde topluluğun varlığını sürdürmesine katkı sağlamaktaydı. Bu başlıktan Karamanlıların Düğünleri kısaca ele alınacaktır.

3.1. Düğün

Türklere olduğu gibi Karamanlılar da nişan adeti vardı ve evlenmeden önce

belirli bir süre nişanlı kalılabiliyordu. Boşanma ve nafaka hususları da benzer biçimdeydi. Konya'nın Sille bölgesi hakkında doktora tezi hazırlamış olan Barış Sarıköse, nişan, nikah, boşanma ve nafaka hususlarında çalışmasında Konya Şer'iyeye Sicillerine istinaden,

“29 Safer 1119/02 Haziran 1707'de Sille'den Murat v. Döğenci, köyden Aslane binti Vasil huzurunda, adı geçen kadını üç ay önce boşadığını ve istediği ile evlenebileceğini mahkemede beyan etmiştir” gibi örnekler verir (Sarıköse, 2008: 387).

Düğünler Karamanlılarda bir hafta kadar sürmektedir. Müslüman Türk adetlerinde olduğu gibi Karamanlılarda da gelin hamamı geleneği vardı. Gelin hamamında gelin ve arkadaşları çeşitli oyunlar oynayıp birlikte yemek yerlerdi. Kızlar ve erkekler ayrı ayrı eğlenir, kızlar perşembe günü ekmek yaparken bir tekne una altın atılarak kızların ağızları altını bulması oyunu oynanırdı. Cuma günü gelin ve damadın elbiseleri zurna, klarnet eşliğinde evlerinden alınır; cumartesi erkek evinde büyük eğlenceler düzenlenirken aynı gün kızlar kendi aralarında daha sade bir eğlence ile eğlenirdi. Kaşık oyunlarıyla oyun oynanır, damat evine kırmızı bayrak asılır, damat tıraşı geleneğine uygun olarak köydeki tüm erkekler topluca tıraş edilirdi. Cirit, güreş gibi müsabakalar düzenlenir, yemekler yenir ve geç saatlere kadar oturulurdu. Pazar günü Hıristiyan adetlerine göre kilisenin papazı kız ve erkek evlerine gider, dualar okur; bu merasimden sonra damat, kirvesi (sağdıç) ve ailesi davul zurna eşliğinde kız evine giderek gelini alır ve beraberce kiliseye yürürlerdi. Gelinin yüzüne kıvrak veya al denilen kırmızı pullu bir örtü örtülüdür, çünkü damadın geline evlenmeden bakması yasaktır. Kilisede yapılan dini ayin ve dualardan sonra topluca erkek tarafının evine gidilirdi. Damadın annesi elinde içi bal dolu bir tas ile gelini çağırır. Gelin bir şey söylemeden durur, nazlanır; anne geline tarla, inek gibi hediyeler vererek ikna eder. Daha sonra gelinin ağzına bir tutam bal verilir. Evliliğin

sağlam olması için istavroz çıkarırlar, gelin eşikteki bir demire basar. Bunun gayesi evliliğin sağlam olmasını dilemek içindir. Doğacak çocuğun erkek olması istenir; bunun için gelinin kucağına bir erkek çocuk tutuşturulur. Gelin ve damat eve girdikten sonra da eğlence devam eder. Gelin odasında yemekler, meyve, çerez gibi yiyecekler bulunur. Düğün gecesi yaşlı bir kadın gençleri bekler, sabahında da çarşaf gösterilmesi adeti vardır. Ertesi gün gelin damat tarafından kayınvalidesinin evine götürülür ve bir hafta kadar orada kalır. Bir hafta sonra gelin çeşmeden su alıp damada götürürken çeşme başında kızlarla eğlenceler yapılır ve türküler söylenir. Bu esnada çabuk evlenmeleri için kızların üzerine su serpilir (Anzerlioğlu, 2009: 185-187).

Kırmızı rengin hem bayrak hem gelinlik sembolü olması, düğün evine kırmızı bayrak asılması, neslin erkek çocuklarla devam edeceği inancı, evliliğin sağlam olması yapılan özel dua ve merasimler, evlenen çifti yaşlı bir kadının beklemesi ile çarşaf adeti sadece Anadolu'da değil diğer bölgelerdeki Türkler dahi arasında bilinen törelerdendir.

Türklerde kırmızı renk kutsal kabul edilmiştir. Orta Asya'da yapılan arkeolojik çalışmalar bunu doğrulamaktadır. Türk dünyasında “Al duvak” millî bir gelenek olarak Türklerin anavatanı Orta Asya'dan gelmiştir (Aydemir, 2013: 636).

Gelinin eşiğe basmadan eve girmesi eşik kültü ile ilgili olmalıdır. Türklerde eşik önemli bir yere sahiptir. Bir çeşit geçiş kapısı olarak görülen eşik temiz tutulmuş, korunmuş ve özel bir kutsallık atfedilmiştir. Kazak Türkleri Karamanlılar gibi gelinin eşiğe basmasına izin vermezlerdi. Azerbaycan, Kırgızistan, Bulgaristan Kerkük Türklerinde de benzeri uygulamalar mevcuttur (Davletov, 2019: 136).

Düğünde gelinin çeşmeden su alıp diğer kızlara serpmesi Türklerde var olan su kültürünün izlerini yansıttığı söylenebilir.

Düğünden sonra gelin kocasıyla beraber kayınvalidesinin evinde yaşar, ev işleriyle

beraber tarlada çalışır, hayvanlara bakar ve büyüklere hizmet ederdi. Evliliğin anlamı neslin devamını sağlamak olduğu için çocuk sahibi olmak ve özellikle erkek çocuk doğurmak önemli idi ve geline, varsa diğer gelinlere karşı itibar kazandırırdı.

Genel olarak Karamanlı kültüründeki Doğum geçiş döneminin hem Anadolu kültürüne hem de Orta Asya Türk kültürüne çok benzediği, dini inanışlara dayalı ritüel ve ayinler çıkartılırsa aralarında pek fark olmadığı görülebilir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Karamanlılar ve kültürleri son zamanlara kadar önem verilmeyen, varlığı dahi tartışılmayan bir topluluk olarak unutulmak üzereydiler. Türk araştırmacıların Yunancayı bilmemesi ve Karamanlıca'yı tanımaması bu kültür mirasına zamanında sahip çıkamamanın bir nedenidir. Ayrıca üniversitelerin Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinin müfredatlarında Karamanlıca'ya yer verilmemiş, hatta Tarih bölümlerinde dahi Anadolu'nun bu eski topluluğundan bahsedilmemiş olması Karamanlıların ve dillerinin tanınamamasının diğer bir sebebidir. Neticede sözlü kültürle beraber yazılı eserlerin büyük kısmı yitip gitmiş, Karamanlılara ait taşınmaz kültür varlıkları (okul ve ev kitabeleri, hamam, çeşme, kilise, mezar taşları) harap olmuştur.

Karamanlılar Anadolu'nun eşsiz tarih ve kültür birikiminin bir parçası idiler ve yüzlerce yıl bu topraklarda yaşadılar. Kökenleri ne olursa olsun Türklerle aynı kültür zenginliğini paylaştılar. Orta Asya'dan aktarılan kültür mirasını kendi inançlarıyla harmanlayarak sürdürdüler. Mübadil olarak gittikleri Yunanistan'da bazı izlere rastlamak hâlâ mümkün olabilir. Bugün nasıl binlerce yıl önce kaybolup gitmiş, adları dahi unutulmuş medeniyetlerin izleri, dinine, diline, yaşayış tarzına bakılmadan sürülmeye çalışılıyor ve küçük veya büyük bulunan her eser kültürel miras özenle muhafaza altına alınıyorsa, aynı hassasiyetin Karamanlı kültürünün tekrar keşfedilip

kayıt edilmesi için gösterilmesinde fayda olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Anzerlioğlu, Y. (2009). *Karamanlı Ortodoks Türkler*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Aydemir, A. (2013). "Türk Dünyasında Bazı Düğün Terimleri ve 'Al Duvak' Geleneği Üzerine". *Turkish Studies: International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(9), 619-655.
- Balta, E. (2012). *Gerçi Rum İsek de, Rumca Bilmez Türkçe Söyleriz*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Balta, E. (2019). *Karamanlı Yazınsal Mirasının Ocaklarında Madencilik*. İstanbul: Yapı Kredi Yayıncılık.
- Davletov, T. (2019). Hakasya ile Türkiye Arasında Sosyo-kültürel Devamlılık Unsuru Olarak Şamanlık . *Doktora Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Karakaş, R. (2021). Türk Halk Kültürü Geçiş Dönemi Ritüellerinde Yumurta. *Folklor / Edebiyat*, 27(106), 357-377.
- Sarıköse, B. (2008). Osmanlı Döneminde Sille. *Doktora Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı.